

ADAMIK LAJOS

Thomas Bernharddal Gmundenben

„Hirtelen az egész vidéket így, fáim porától belepve látam, és ebben a faporban gázoltam le a Muráig, aztán a Balatonig”

A modern osztrák próza legerősebb „márkanévét” nem kell bemutatnom e lap olvasóinak – az *Európai Utas* 49. száma behatóan tudósított Thomas Bernharddról és házigyűjtő szenvedélyéről. 2003 tavaszán pedig a Közép-európai Kulturális Intézetben volt látható az író „életének és életembereinek” szentelt nagyszabású kiállítás. Innen datálódik ismeretségem a bernhardi hagyatéék örökösével, Dr. Peter Fabjannal, az író féltestvérével, akárcsak a tőle való „nyílt végű” meghívás egy gmundeni műhelylátogatásra. Bernhardot Bernhard életének helyszínén fordítani – ilyen lehetőség lézengő ritte fordítók életében is ritkán adódik.

A lehetőségből ez év nyarán vált valóság – a Kalligram Kiadó a *Kioltás* sikerén felbuzdulva, igencsak bát-

A fáradhatatlan szervező: Dr. Peter Fabjan, Thomas Bernhard féltestvére, a hagyatéék kezelője a kruckai ház kertjében

ran, a magyar Bernhard-recepció hézagainak kitöltésére szánta el magát, s e nemes tett első lépéseként a második regény, az 1967-ben megjelent *Verstörung* átültetésére.

Különös-különleges regény a *Megzavarodás*: az én-elbeszélő, egy leobeni bányamérnök-hallgató elkíséri vizitelő körúttára járási orvos apját, s ennek során a helyi provincializmus vadnál is vadabb kinövésével és torzulásaival szembesül. A körút utolsó állomásán, a hochgubernitzi várban a paranoiás Saurau herceg várja a doktort és fiát, hogy bő százoldalas nagymonológiában eléjük tárja hagymázos én- és világképét. Peter Handke erről a monológáról írta annak idején, hogy örvényszerű sodrásának lehetetlen ellenállni.

A műhelylátogatás Salzburgban indult: a Nemzetközi Thomas Bernhard Társaság az ottani Literaturhausban tartotta éves közgyűlését. (Egyszer érdemes volna kerekasztal körül megbeszélni, miért működhetnek német nyelvterületen mindenfelé ilyen „irodalomházak”, és nálunk miért nincsenek – meg főleg, hogy lehetnének-e.) A gyűlést remek tárlatvezetés zárta: a Bernhard és kiadói, főleg a salzburgi Residenz, majd a frankfurti Suhrkamp kapcsolatát feldolgozó kiállítás izgalmas betekintést nyújt a német irodalmi ipar mifelénk mindmáig elképzelhetetlen dimenzióiba. Ezen iparág monumentális-unikális alakja, Sigfried Unseld kezdettől fogva nagylelkűen támogatta a *Fagy* íróját – annál megdöbbentőbb Unseld egyik táviratában, több évtizedes együttműködésük után ezt olvasni: „Ich kann nicht mehr” – nem bírom tovább. Drámai érzéke mind a két félnek bőven volt e kapcsolatban – természetesen Unseld is „bírt” tovább.

Az Ausztria legmélyebb tavaként ismert Traunsee északi öblébe épült festői kisváros, Gmunden nyugati oldalán, a Lerchenfeldgasse („Pacsirtamező utca”) 11-ben volt Bernhard utolsó lakhelye – három környékbeli háza közül igazából csak kettőben lakott, s gyógyíthatatlan tüdőbetegségének előrehaladtával mindinkább rászorult a belgyógyász féltestvér felügyeletére, aki máig a szomszédos házban él. Az utolsó lakás ma a hagyatékezelő társaság székhelye – az előszobában még áll a súlyos páncélszekrény, amely a hagyatékokat az első években őrizte, mielőtt az átkerült mai, végleges helyére, a tévésorozat-helyszíneként elhíresült Orth-kastély

Az ohlsdorfi Bernhard-ház pajtájának széksorai már csak a közönségre várnak

melletti archívumba. A kétemeletes társasház felső szintjén lévő kétszobás lakás berendezése javarészt még eredeti, s ugyanaz a visszafogott, puritán ízlés jellemzi, mint az összes Bernhard-házat – a fürdőszobában és a konyhában ugyanolyan tengerzöld csempe, a nappaliban dióbarna bútor: íróasztal, tárgyalóasztal, egy antik tálalószekrény, egyszerű ágylámpa és egyszerű kilátás a vá-

A ház gazdája, Dr. Peter Fabjan távollétében rám hárult a feladat, hogy köszöntsem a tübingeni Zimmertheater előadás vendégeit

roskára, a tóra és az 1600 méteres Traunstein meredek szirtjeire.

Itt dolgozhattam a *Verstörung* fordításán – s esténként innen csatlakozhattam Dr. Fabjanhoz és bűbájos francia feleségéhez, Annyhoz, hogy kiatózzunk Ohlsdorfba, a legnagyobb Bernhard-házba. Ez ugyanis ma már nemcsak (nyáron, hétvégenként látogatható) magánmúzeum, hanem három éve rendezvényhelyszín is: pajtájában 150 férőhelyes előadótermet alakítottak ki, ahol nyaranta rendszeres felolvasóesteket tartanak. Az idei műsorkínálat is lenyűgöző volt: Thomas Holzmann az *Irtásból*, Julia Gschnitzer a *Fagyból*, Rudolf Wessely a *Korrektúrából* olvasott fel; volt két könyvbemutató; a tübingeni „Szobaszínház” a *Célibant* adta elő; Martin Schwab szólóban olvasta fel *A szokás hatalma* című darabot; az immár hagyományos házünnepe Hermann Beil olvasott fel, zenei kísérettel, az önéletrajzi ciklus első könyvéből, az *Egy gyerekből*; az évad talán legizgalmasabb, egyben utolsó pontjaként Samuel Beckett egykori munkatársa és barátja, Pierre Chabert adta elő Beckett neki írt egyszemélyes darabját, *Az utolsó magánoszalagot*, majd kerekasztal-beszélgetés következett a színész, Schmidt-Dengler professzor és a Suhrkamp-lector Hans Fellingner között Beckett és Bernhard rokonságáról és különbözőségéről.

Nagyszerűek ezek a nyáresték Ohlsdorfban – a programot részben a Gmundeni Nyári Fesztivállal közösen szervezik, a színvonal a meghívott előadók okán kiemelkedő, a közönség érdeklődése pedig irigylésre méltó. Dr. Fabjan és Anny fiatalokat megszegyenítő elánal tördnek a szervezés minden részletével, a plakátszerkesztéstől a kiaplakatórozáson át a büféig és tovább: a nézősereg a szünetben kiáramlik a füves udvarra, s a helyi család apraja-nagyja által készített és felszolgált büféből almameg bodzaszörppel, *Mosttal*, azaz fanyar-híg almaborral, rétesel, szendviccselel frissíti figyelmét.

Ha nincs széles sávú internet, és nem csörög állandóan a telefon, elképesztően sok fér bele egy szűk hónapba is: amellet, hogy sikerült eljutnom a regény fordításának úgymond félnyers változatáig, feleségemmel, Mártával kétnapos kirándulást tettünk Bolzanóba, s nem maradtunk le a Bernhard-archívum hagyományos „üzemi kirándulásáról” sem – a vaslétrákkal-drótkötelekkel biztosított ösvényen 36 fokban, tűző napsütésben kapaszkodhattunk fel a Traunstein csúcsáig. Lefelé menet ezúttal is megilletődve olvastuk az út mentén elhalálozottak emléktábláit.

Jóval megrendítőbb élmény ért aztán bennünket Ebenseeben, a tó déli végébe épült, sóiparáról híres

kisvárosban, annak is a legperemén. A náci uralom idején, 1943 telétől Mauthausen egyik legnagyobb „melléktábora” működött itt, s kényszermunkára hajtott áldozatai között sokan voltak magyarok, meg még húszer más nemzet tagjai; Peenemündéből – a náci hadigépezet hagymázos terveinek egyikeként – az itteni hegyek gyomrába akarták áttelepíteni-elrejtteni az interkontinentális rakétakísérleteket. A sziklába robbantott-vájt, gigantikus üzemcsarnokokból kevés készült el, s rakétakísérletekre már nem, csak harckocsialkatrész- és üzemanyaggyártásra használták őket. A tárnák egyikében 1996 óta fotókiállítás

Az egykori koncentrációs tábor bejárata Ebenseeben

Az ebensee-i hegyek gyomrába vájt tárnák egyikében ma fotókiállítás mutatja be a láger és a hadiüzem történetét

A Traunsee látképe a Traunsteinről – a verejtékes kapaszkodóért lenyűgöző kilátás a jutalom

dokumentálja a láger történetét. A tikkasztó melegből belépő látogatót nyirkos-jegeces huzat és csepegő víz hangja fogadja; a hangulat tarkovszkiji. Ha a szadista lágerparancsnok, Anton Ganz akaratán múlik, a tábor utolsó lakóit felszabadításuk előtt a tárnákba terelik, s a tárnákat rájuk robbantják; ez az ördögi terv szerencsére már nem valósulhatott meg. Anton Ganzot 1971-ben állították bíróság elé, s bár életfogytiglanit kapott, egészségi állapota miatt még csak börtönbe sem kellett vonulnia.

„Hirtelen az egész vidéket így, fáim porától belepve láttam, és ebben a faporban gázoltam le a Muráig, aztán a Balatonig” – mondja Saurau herceg nagymonológiájában, amikor erdőségeinek teljes felaprítását vizionálja. A Bernhard-regények alakjai fiktíve nem egyszer testesítik meg a tébolynak azt a végletes radikalizmusát, amely hatalmi paranoiaként oly kitörölhetetlenül égett bele épp csak elmúlt századunk véres történetébe. Szüntelen éberség, a legszebb idill idején is – talán ez az egyik legerősebb útmutatás, amelyet a *Megzavarodás* szerzője egész életművével az utókorra hagyott. Úgy van, idill idején is – mint például utolsó házának, az erdő közepére épült Kruckának a kertjében, ribizliszüret közben. Minden ember lakta tájat sűrű emlékezhatháló sző be – házak, szobák, kertek, pitvarok, lágerek, kivégzőhelyek és tömegsírok, földi meg vízi utak között sodródnak-feszülnek szabad szemmel láthatatlan szálai. ■